

Spis treści

Wstęp	17
FRANCJA ŚREDNIOWIECZNA (Jacek Kowalski)	
Rozdział I	
OD GALII DO KRÓLESTWA FRANKÓW	
Galia celtycka	19
Francuzi nie koguty, a jednak... ..	19
Przed Galami	20
Galowie u wrót Rzymu	20
Gallia comata	21
Galijska polityka	22
Kultura duchowa i religia Galów	23
Wercyngetoryks contra Cezar	24
Galia rzymska	26
Galia po podboju	26
Kultura gallorzyska	27
Szkoła rzymska	30
Nie tylko Maria Magdalena: chrystianizacja	30
Sztuka wczesnochrześcijańska	31
Biskupi i mnisi	32
Królestwo Franków	34
Rzymianie i barbarzyńcy	34
Frankowie u wrót Galii	34
Koniec Galii rzymskiej	34
Pokolenie Chlodwiga	35
Chrzest Chlodwiga, czyli (drugi) chrzest Francji	36
Święty ród Merowingów	37
Państwo Franków	38
Wieś i miasto	40
Bóg i architektura	41
Bóg i literatura: Wenancjusz Fortunat	43
Bóg i literatura: Grzegorz z Tours	44
Bóg i literatura: klasztory i szkoły	45
Bóg i sztuka	46
Kościoł i władza	47
Kultura dworska	48

Cesarstwo karolińskie	48
Europa, Francja, Karol Wielki, czyli Charlemagne i Karl der Grosse	48
Majordomowie	50
Królowie namaszczeni	51
Państwo Kościelne	52
Król Karol Wielki	52
Carolus Imperator	54
Traktat w Verdun i pierwszy król francuski	55
Schyłek Karolingów: ku Europie feudalnej	55
Renesans Karoliński	57
Państwo Boże	57
Reforma Kościoła	59
Diecezje	60

Pasowanie	94
Herb	95
Turniej	95
Rozkwit stanu szlacheckiego	96
Od klasztoru do uniwersytetu, czyli Kościół i nauka	97
Kościół w ręku świeckich	97
Cluny	97
Reforma gregoriańska	98
Wpływ Cluny	98
Rewolucja klasztorna	99
Kartuzi, Fontevraud i cystersi	100
Bernard z Clairvaux	101
Estetyka cystersów	101
Gospodarka cystersów	102
Renesans XII w., czyli karły na barkach olbrzymów	102
Fides quaerens intellectum	103
Abelard (i Heloiza)	103
Włóczęga intelektualna i szkoły XII w.	104
Spór o uniwersalia	105
Mistyka	105
Klerkowie i goliardowie	106
Stulecie XIII, czyli wiek dojrzałości	106
Nowe oblicze Kościoła	107
Władza i wiara parafii	107
Wiek Matki Boskiej	108
Mendykanci, czyli zakony żebracze	111
Wędrowni kaznodzieje i herezje	111
Waldensi i katarzy	112
Dominikanie i franciszkanie	113
Inkwizycja	114
Podręcznik inkwizytora	115
Uniwersytet	116
Niezawisłość uniwersytetu	116
Uniwersytet skarbem Francji	117
Ustrój uniwersytetu i program studiów	118
Kolegia	119
Nauka a Kościół: problemy uczelni	119
Dojrzała scholastyka	120
Święci profesorowie	121
Od eposu do powieści	122
Epopcja rycerska (<i>chanson de geste</i>)	122
Pieśń o Rolandzie	123
Trubadurzy	127
Miłość dworna (<i>amour courtois</i>)	132
Truwerzy	133
Narodziny powieści	134
Powieści antyczne	134
Materia Bretońska	134
Maria z Francji	135
Powieści arturiańskie	135
Dzieje Tristana i Izoldy	136
Chrétien de Troyes i pierwsze wielkie powieści arturiańskie	137
<i>Erec et Enide</i>	137

<i>Cligès</i>	137
<i>Iwajn</i>	138
<i>Lancelot</i>	139
Opowieść o Graalu i jej pokłosie	139
<i>Powieść o Róży</i> i powieści alegoryczne	143
Literatura „mieszczańska”	145
Literatura religijna i dydaktyczna	146
Teatr	147
Nowy śpiew świątyni	150
Pierwsza proza historyczna po francusku	151
Villehardouin i Robert de Clari	151
Joinville	152
Od „białego płaszcza kościołów” do katedry gotyckiej	153
Pierwsza sztuka romańska	153
Druga sztuka romańska	153
Rzeźba romańska	154
Architektura	156
Cluny	157
Saint-Denis	158
Serce królestwa	159
Narodziny gotyku	160
Sztuka i architektura cystersów	162
Styl gotycki: linia, światło, jasny podział przestrzeni	164
Libido aedificandi	165
Katedry gotyckie	165
Przykład: katedra w Chartres	167
Gotyki promienisty i opus francigenum	167
<i>Sainte-Chapelle</i>	168
Gotyki południowy	169
<i>Motte</i>	169
Donżony i pałace	169
Regularny zamek skrzydłowy	171
Architektura miast	172
Od kamieniarza do architekta	173
Villard de Honnecourt	174
Rzeźba gotycka	174
Ikonografia katedry gotyckiej	175
Arcydzieła rzeźby	176
Obraz i architektura	176
Obraz i Księga	177
Tkanina z Bayeux	179
Ściana światła: witraże	179
Emalie i brązy	180

Rozdział III

JESIEŃ ŚREDNIOWIECZA

Kłopoty z epoką	182
Dzieje	183
Filip IV Piękny	183
„Niewola awiniońska” papieża	184
Walezjusze, początki wojny stuletniej i czarna śmierć	184
Jan II Dobry, Poitiers, bunt Paryża i żakeria	185

Karol V Mądry	185
Oblęd Karola VI, Armaniacy i Burgundczycy, Azincourt	186
Joanna d'Arc, Karol VII i koniec wojny stuletniej	186
Reformy Karola VII i rozkwit gospodarczy	187
Ludwik XI i koniec udzielnych księstw	188
Świat i ludzie	188
Wiek wykwintnego indywidualizmu	188
Piętno śmierci	189
Zwątpienie scholastyki	190
Kościół prawa	192
Devotio moderna	192
Relikwie, Maria Panna, Eucharystia	193
Czary i czarownice	194
Wiara i sakiewka	194
Bractwa, stowarzyszenia, konfraternie	195
Zakony rycerskie późnego średniowiecza	195
Arystokracja dworska	195
Kryzys ideału rycerskiego	196
Awans średniowiecznej inteligencji	196
Dworność: prawda czy fikcja?	197
Trybunał miłości	198
Debata o <i>Powieści o Róży</i>	198
Od pieśniarzy do poetów	199
Poeta i muzyk zamiast trubadura	199
Księga zamiast pieśni	200
Od poezji konwencji do liryki osobistej	201
„Dworne” gatunki poetyckie	202
Spektakle kościoła i ulicy	203
Powieści	204
Król René	204
Piśmiennictwo w języku rodzimym	205
Jean Froissart	205
Wielkie Kroniki Francji	206
Commynes	206
Gaston Febus	207
Antoni de la Sale i powieść współczesna	207
Hultaj i książę	209
Karol Orleański	209
François Villon	214
Nowa rzeczywistość sztuki	218
Złoty Rumak albo sztuka jesieni średniowiecza	218
Sztuka dworów	218
Sztuka intymna	218
Zdobycze cywilizacji	219
Pałac papieski w Awinionie	220
Karol V jako architekt nowej Francji	221
Pałac na wyspie Cité	221
Vincennes	222
Luwr	222
<i>Hôtel Saint-Pol</i>	223
Architektura gotyku płomienistego (<i>gothique flamboyant</i>)	223
Pałac Jacques'a Coeura	224
Zamki nad Loarą	224

Od nagrobków z Saint-Denis do Slutera	225
Odkrycie przestrzeni	226
Księgi i ołtarze	226
<i>Bardzo Bogate Godzinki Księcia de Berry</i>	226
Wiek XV: czas iluzji	227
Obraz i pobożność: przedstawienia dewocyjne	228
Nowy świat dziwnego realizmu	228

FRANCJA NOWOŻYTNA (Anna i Mirosław Loba)

Rozdział IV

WIEK XVI

U progu nowożytności	231
Francja Franciszka I	232
Renesansowe wyzwania	233
W poszukiwaniu nowych dróg	235
Blaski i cienie renesansu	238
Czas podziałów	239
Ewangelizm	239
Od reformy do reformacji	241
Wojny religijne	243
W świecie renesansowych idei	243
Humanizm i neoplatonizm	243
Neoplatonizm	244
Renesansowe media: książka i druk	245
Nauki alchemików i astrologów	246
Życ w szesnastowiecznej Francji	249
Dwór królewski	250
Miasta: Paryż i Lyon	256
Kobiety	258
Ośrodki wiedzy	260
Uniwersytety	260
Kolegia	262
Collège Royal	263
Edukacja	263
Literatura i sztuka	265
Powieść rycerska i przygodowa	265
François Rabelais	266
Małgorzata z Nawarry	267
Michel de Montaigne	268
Poezja	269
Plejada	271
Teatr	272
Muzyka	274
Malarstwo	275
Rzeźba	276
Sztuki dekoracyjne: tkaniny, witraże, wyroby drewniane, ceramika	277
„Francjo, matko sztuk, prawa i kowanej broni...”	279
Rzemiosło i przemysł	280
Rolnicy	281

Rozdział V	
WIEK XVII	
W stronę nowego ładu	283
Edykt nantejski i reformy Henryka IV	284
W stronę nowego ładu politycznego i ekonomicznego – narodziny absolutyzmu.	
Ludwik XIII i kardynał Richelieu	286
Francja i jej wojny. Wojna trzydziestoletnia. Imperializm francuski	287
Frondy	287
Nowe społeczeństwo	288
Miasta i wsie	290
Spóźniona kontrreformacja	290
Jezuici i janseniści	293
Idee i postawy	296
Moralishi i filozofowie	296
Filozofia i religia	297
Od indywidualizmu do <i>honnête homme</i>	298
U źródeł nowoczesności: Kartezjusz i jego <i>cogito</i>	300
Wolnomyślicielstwo	302
Barok	304
Paw i Kirke. Poezja i powieść	306
Salony	307
Kultura jako polityka	308
Narodziny nowoczesnego teatru	310
Rozdział VI	
EPOKA KRÓLA SŁOŃCE	
Wokół Wersalu	313
Ludwik XIV	313
Król się bawi. Teatr i muzyka	316
Teatr Króla Słońce	318
Społeczeństwo francuskie	320
Kobiety i dzieci	320
W stronę klasycyzmu	321
Sztuka klasycystyczna	323
Malarstwo klasycystyczne	323
Architektura	325
W stronę miasta	325
Colbert i manufaktury	325
Kłopoty z powieścią	327
Świadkowie Wielkiego Wieku	328
Pamiętnikarze i moralishi	328
Spór starożytników z nowożytnikami	329
Kryzys świadomości europejskiej. Idea postępu	330
Rozdział VII	
WIEK XVIII – WIEK ROZUMU I ŚWIATŁA	
Od absolutyzmu do oświeconego despotyzmu	334
Od regencji do Rewolucji	334

Społeczeństwo	336
<i>Tiers état</i>	337
Duch mieszczański	338
Duch praw	339
Duch postępu	342
„Rokoko – styl oświecenia”	345
Neoklasycyzm	347
Ogrody, ruiny, powrót do natury	349
Życie intelektualne	350
Czas powieści	352
Teatromania	355
Muzyka	359
Natura i kultura	360
Czas filozofów	361
Encyklopedia: wiedza i mistyfikacja	363
Libertynizm	365
Optymizm i niepokój	366

FRANCJA PO REWOLUCJI (*Jan Prokop*)

Rozdział VIII

REWOLUCJA – JAKOBINI

Początek Rewolucji	367
Polityczna huśtawka	369
Patrioci i sankiuloci	370
Jakobini: Marat – Robespierre – Saint-Just	371
Terror w służbie cnoty	373
Żyronda	377
Wojna despotom	378
Od Robespierre’a do Bonapartego	380
Rewolucja jako prototyp władzy totalitarnej?	381
„Nowomowa” i spartańska asceza	383
Jakobini w legendzie	384
Od Marata do Lenina?	385
Republika ponad wszystko	387
Terror i „dwie Francje”	389
Różne ścieżki modernizacji	390
„Prometeizm” i liberalni konserwatyści (Burke, Tocqueville)	391
Między anarchią a utopią?	394

Rozdział IX

LA GRANDE NATION – WIELKI NARÓD

Mit narodowy i wojna	397
Patriotyzm przeciw despotom	398
Marsylianka (<i>La Marseillaise</i>)	400
Upodmiotowienie narodu	401
Polityka kulturalna (propaganda) – patriotyczny centralizm	403
Narodziny obywatela (<i>citoyen</i>)	406
Rozłam w Kościele – rozłam we Francji?	407

Rozdział X

„BÓG JEST Z NAPOLEONEM”... RESTAURACJA: RZĄDY BURBONÓW

Poskromić Rewolucję – centralizm władzy	411
Skazany by zwyciężyć	413
Narodowa дума i propaganda	414
Chcę mieć w Polsce obóz nie forum	416
Autokrata, ale bohater w oczach romantyków	417
Restauracja Burbonów	418
Powrót z Elby – chwilowy tryumf i długotrwała legenda	419

Rozdział XI

TRZY WSPANIAŁE DNI I CO Z NICH WYNIKŁO

Monarchia Lipcowa	422
„Straszni mieszczanie”	423
Kult „złotego cielca”	425
Poeta i mieszczuch – pokusa przystosowania	427
Początki kultury masowej	428
Jak się odnaleźć w przemienionym świecie?	430
Wyzysk, nędza i pauperyzacja mas	431
Rozruchy uliczne i Partia porządku	432
Kwestia socjalna	435
Rewolucja 1848 r.	435
Narodziny Republiki i krwawe „Dni czerwcowe”	437

Rozdział XII

MIEDZY BONAPARTYZMEM I REPUBLIKĄ: OD LUDWIKA NAPOLEONA DO JACQUES’A CHIRACA

Gospodarcze sukcesy reżymu policyjnego	441
Od bonapartyzmu do III Republiki	443
Świeckość i klerykalizm – armia ostoją narodu	444
Pokój i wzrost znaczenia lewicy	446
Niestabilna republika	446
Nie chcemy umierać za Gdańsk	448
<i>Les trente glorieuses</i> – „trzydzieści lat tłustych”	449

Rozdział XIII

LITERATURA – IDEE : OD CHATEAUBRIANDA DO POSTMODERNIZMU

„Nowoczesność” romantyków	452
O mglistej niejasności uczuć	453
Bohaterka romantyczna	456
Złożona recepcja „nowoczesności”	457
Obok narzekania, pochwały postępu	460
Świat zwyrodniały	461
Teodycea i prometeizm	462
Pod znakiem pozytywizmu i realizmu	464
Sztuka i odbiorcy – „stragany i wieża z kości słoniowej”	468
Akademia i akademizm	474
Ku naturalizmowi	475
Krajobraz po bitwie – debaty o stanie ducha Francji	477

Barrès – Maurras – faszyci	482
Wielka wojna i po wojnie	484
<i>Les années folles</i> – szalone lata	486
Lewica i komuniści	489
Egzystencjalizm Sartre'a i „nowa powieść”	490
Coś dla mas?	492
Maj 1968 – studencka rewolta	494
Zmierzch lewicy	495
Postmodernizm	496

Rozdział XIV

WŚRÓD ARTYSTÓW: OD DAVIDA DO DUBUFFETA

Od akademizmu do kiczu	500
Romantycy – rozwód z publicznością?	501
Od pejzażu do impresjonistów i postimpresjonistów	503
Cézanne i awangarda	505
Dubuffet – postmodernizm	506

Rozdział XV

KOŚCIÓŁ MIĘDZY REWOLUCJĄ I REPUBLIKĄ

Cnota bez religii – ateizm – napoleoński <i>modus vivendi</i> – restauracja	510
Katolicyzm liberalny – Kościół i spuścizna porewolucyjna	512
Religia jako podpora ładu i porządku?	516
Nowe podziały – nowe dylematy	519

Rozdział XVI

KU LAICKIEMU WYCHOWANIU: WALKA O SZKOŁĘ

Spór o dusze młodzieży	524
Świecka moralność i republikański patriotyzm	526
Model edukacyjny: elitaryzm – rywalizacja	528
Wychowanie propaństwowe	530
<i>Université</i> i uniwersytet	531

Rozdział XVII

VICHY – PÉTAİN

Powrót do przedrepublikańskich korzeni czy szukanie nowych dróg?	535
Ocena Vichy	538

Rozdział XVIII

PARYŻ I FRANCJA

Napięcia między stolicą i prowincją	542
Prawica bronii prowincji	544

Rozdział XIX

RÓŻNE (DWIE ?) FRANCJE – SPORY I PODZIAŁY

Rozdarty po Rewolucji kraj – napoleoński kompromis i burbońska „gruba kreska”	548
Kompromis orleański – cesarstwo po raz drugi – republika ładu i porządku	553

„Klerykalizacja” II Cesarstwa i wpływy masonerii	555
Sprawa Dreyfusa	556
Monarchiści i antyparlamentaryzm prawicy	557
Nacjonalizm	558
Katolicy przeciw republice i za republiką	560
Rozkwit i zmierzch lewicy – zgoda narodowa?	562
Mężowie i żony – spór czy harmonia	564
Indywidualizm i kult państwa?	567

Rozdział XX

NARODOWE UNIWERSUM: STEREOTYPY – IDEOLOGIE I MITY

Uniwersalizm jako maska etnocentryzmu	575
<i>Clarté</i> – francuska jasność myśli	582
Rewolucja – republika – bonapartyzm	583
Republikanizm jako „laickość”	588
„Opportuniści” i radykałowie	591
Przemiany bonapartyzmu – od Rewolucji do „statolatrii” lub „kultu jednostki”	595
Różne konstelacje wyobraźni zbiorowej	597
Jaki jest francuski mieszczanin?	599
Zwycięstwo burżuazji	599
Chłop francuski	604
Arystokracja	605
Intelektualiści	606
Schyłek zmierzchu? – Francja dekadencja?	610
<i>Plaisir de table</i> (rozkosze podniebienia) jako ważny atrybut francuskości?	615

ZAKOŃCZENIE

Tablica chronologiczna osiągnięć kultury francuskiej 1789–XX w.

(<i>Anna Maria Lipska</i>)	622
Bibliografia	641
Indeks nazwisk	645
Mapy	665